

NÉP ÉS NYELV

I. ÉVF.

5. SZÁM

1941. MÁJUS

Kőrösi Csoma Sándor tragédiája.

(Előadta a szerző a szegedi Dugonics-Társaságban.)

Calcuttai tartózkodásom alatt, 1936 kora tavaszán, művészeti tanulmányaim mellett a világért se mulasztottam volna el felkeresni a Royal Asiatic Society of Bengal (a bengali királyi ázsiai társaság) székházát. Látogatásom természetesen nem annyira a nagymultú tudományos társaságnak, mint inkább Kőrösi Csoma Sándor emlékének szólt. Arra különben sem volt időm, hogy a nem rá vonatkozó, de mindenképpen nagyon érdekes látnivalókat soravegyem. De ha ez lett volna is a szándékom, akkor is háttérbe szorított volna minden egyéb benyomást az, amit a messze Indiában az idegenek részéről Csomának kijáró kegyelet gyakorolt rám.

Holló Barnabásnak a nagy remetéről készült szobra díszhelyen áll a lépcsőházban és egész környezete felett uralkodik. A szobában, hol a tudós könyvtáros dolgozott, elevenen él az emléke. Számontartanak róla mindent. Még arra is figyelmeztettek, hogy nagy honfitársam melyik lépcsőn jött fel a hivatalába és távozott onnan. Angolok és bennszülöttek egyek az ő fényes emlékének tiszteletében.

A Royal Asiatic Society palotájában úgy éreztem, hogy a magyar ázsiakutatás nagy úttörője megtalálta a helyét Indiában is. A legjobb érzésű emberek között élte ott munkás éveit. Neki való volt az a hely, nemcsak mint kutatónak, hanem mint embernek is.

Bengalnak szánt időm legvégére tartogattam azt a zárándokútat, amelyet megtenni legszentebb kötelessége minden Indiát járó magyar embernek.

Este ültém vonatra. Szíves vendéglátó házigazdám, a mohamedán Sir Hassan Suhrawardy, a bengali vasutak igazgatófőorvosa és a calcuttai egyetem volt vice cancellorja kikísért az állomásra. Maga gondoskodott róla, hogy a legjobb kocsiban kapjak helyet. Közben mosolyogva mutatott a mongolos arcú harmadosztályos utasokra:

— Látja a Darjeeling-népet?

Csakugyan egészen másfajta emberek voltak, mint akikkel Calcuttában nap-nap után, lépten-nyomon találkoztam. Szinte átmenet nélkül jutottam át a barna árja környezetből a sárga mongolba. Olyan fejek tűntek eléem a vasúti kocsik ablakaiból, amilyenek azidőtájt, mikor én a világra jöttem, az akkor világhírű orosz festőt, Vaszilij Verescsagint foglalkoztatták. A kis könyvben, amelyet útból tapasztalatainak és fáradalmainak részese, felesége írt, azt olvasom, hogy őket is meglepte a hirtelen változás a népek nagy határvonalán, ahol azonban a különböző emberfajták, ahelyett, hogy eltávolodnának egymástól, csakis Ázsiában tapasztalható és érthető módon hatják át egymást.

Korán reggel érkezünk Siliguri állomásra, hol a darjeelingi utasok autobuszba szálltak át. Biztosítottam magamnak a vezető melletti ülést, hogy minél kevesebbet veszítsek az eléem táruló mesebe való kilátásból.

Kigyózó utakon, borzongást keltő mélységben kanyargó völgyek fölött, csodálatos növényzet közt kapaszkodott a gépkocsi a magasba. Sajátos varázsa van ennek a tájképnek. A szédítő lendülettel leszaladó hegyhátakon rendkívüli változatossággal virul az élet. A hegyoldalakokat helyenkint a teaültetvények kerek zöld bokrai lepik el. De láttam olyan fákat is, amelyek ellentmondani látszanak a környék magaslati jellegének, és szinte forróégyi hangulatot keltenek. Megkapó a mély völgyek alján a zöld legelő képe is. Sohasem láttam ehhez hasonló hegyvidéket. Az égbolt felhős volt. Nagy ködtömegek húzódtak fel a mélyből. Ennek nem is örültem, mert a Himalájához közeledtünk és nem szerettem volna megjárni Darjeelinget úgy, hogy legalább egy pillantást ne vehessenek a hóborította hegyóriásokra. Végre az igen magasan fekvő Gum állomáson ritkulni kezdtek az eget borító felhők. Rájuk villant a napsugár, ragyogóvá tette fehérségüket és a nagy égszínkéék nyílásokon át megjelentek a tépett tarajú havas csúcsok.

— Melyik hegy az? — kérdeztem hirtelen a vezetőmtől.

Egyszerre többen feleltek, felvillanyozottan, mintegy varázsütésre:

— Az ott a „Kincsin Dzsunga!“

Végigremegett bennem, de most már egyedül csak bennem valami e név hallatára. Mintha a multban gyermekéveimbe repített volna. Mert úgy volt az, hogy hamarabb ismertem a térképet, mint a betűt. Mint kisgyermek, valósággal szerelmes lettem a földgömbbe és az öreg Stieler-féle atlaszba, családi könyvtárunk egyik tisztes darabjába, amelyet 1869-ben adott ki Justus Perthes. Zsenge képzeletemet megragadták az élénk színű határvonalak, meg a különféle hegységek tetszetős rézmetszetű ábrái. Még lefekvés után az ágyban is szerettem nézegetni a térképet és gyakran aludtam úgy el a párnám alá

dugott Stieler-atlasszal. A nagy buzgalom következménye az lett, hogy a könyv rongyokban fejezte be pályafutását. Közben elmagyaráztattam magamnak az országokat, folyókat és hegy-ségeket. Az európaiak nagyon kevésbé érdekeltek. Túláságosan közel voltak és nem ékeskedtek eléggé hangzatos nevekkel. Nekem már akkor a Davalagiri, meg a Kincsin Dzsunga kellett. Le is néztem azokat a gyerekpajtásaimat, akik ezeket a kővárvidéki falusi füleknek szokatlan neveket nem ismerték. Velük nyaggattam egy öreg bábaasszonyt is, aki gyakran fordult meg házunkban, minthogy édesapám orvos volt. Nehezen vertem belé Ázsia földrajzát és nyelvbtlásain hahotázva nevettem. — Ma már bizony nem tudok olyan jóízűen nevetni. Csoda-e hát, ha a Kincsin Dzsunga tündöklő fehér csúcsának láttára egy pillanatra még arról is megfeledkeztem, hogy a Himálája tövében vagyok, azon a tájon, amely felett Kőrösi Csoma Sándor szelleme bújdosik a felhőkkel és tündöklök a napsugárban?

Március 8. volt. Ez a nap beleesett a tavasz ünnepébe. Napok óta egész Indiában vörösre festett vízzel locsolták le az emberek egymás arcát, ruháját. Itt a darjeelingi úton is nagyban folyt ez a hagyományos mulatság. Álarcos csoportokat is lehetett látni. Némelyek álszakállt hordtak, mások fején hegyes süveg tornyosult. Nagy volt a jókedv mindenfelé és zajlott a vidám harc, amelynek fegyvere az életet jelképező vörös folyadék. Mint nálunk a húsvéti öntözéskor, a nők voltak itt is leginkább a szenvedő felek. A fiúgyermekek kitartóan hajszolták a leányokat.

A házak falát itt-ott jelképes rajzok díszítették. Köztük leggyakrabban a horogkereszt szerepelt. Szikkimben egyébként, a Darjeeling közelében fekvő helységek még nem igen árulták el, hogy a buddhizmus egyik legfőbb erősségének, Tibetnek közelében járunk. Feltűnt ugyan a zöld hegyoldalakon néhány lamaista stílusban épült, fehérre meszelt csorten (palackalakú pagoda), de a tavasz megünneplése a vörös öntözéssel nem a buddhista, hanem a hindu élet egyik jellemző megnyilvánulása. A jelmezes népi játékok arra vallottak, hogy a buddhizmus pár évszázad óta tért vesztett a hinduizmus javára.

Darjeelingbe, a bazárhoz érkezve, első dolgom volt, hogy két riksakulit fogadjak. Magányosan nem hajlandók itt szolgálatba állni, mert a nagykiterjedésű hegyvidéki városban állandóan magaslatokat kell mászni, hogy az ember a nevezetes helyekre jusson. Érdekes néprajzi példány volt mind a két emberem. Szagukról arra lehetett következtetni, hogy csecsemőkoruk óta aligha fürödtek. Elkezdtem nekik magyarázni, hogy a temetőbe akarok menni. Azt kérdezték, a régibe-e vagy az újba. Erre a kérdésre ugyan nem voltam elkészülve, de nem lehetett kétség. Úgy okoskodtam, hogy szegény Kőrösi Csoma Sándor,

aki kevés híján 100 esztendeje, 1842 április 11-én hunyt el itt Darjeelingben, nem fekket olyan temetőben, amelyet ma újnak neveznek. Menjünk hát a régibe.

Északnak kanyarodva, kertes házakkal szegélyezett utcán kapaszkodtunk fel az országútra és ezen nyugatra fordulva haladtunk a mély és meredek völgy irányába. Néhány perc múlva, egy kanyarodónál megpillantottam azt, amiért jöttem és amit fényképekről már tökéletesen ismertem. A darjeelingi régi temető rácskerítése mögött, néhány lépésnyire a bejárattól, ott áll a jellegzetes, indiaias stílusban épített síremlék, a csatriszerű tetővel ellátott hatszögletű pillér. Oldalain messziről kivehetők a feliratos táblák. Az egyik a bengali Royal Asiatic Society, a másik a Magyar Tudományos Akadémia, a harmadik a nagy halott szülőfaluja, a háromszékmegyei Kőrös kegyeletét hirdeti.

A temető kapuja előtt leszálltam a riksáról és leemelttem a kalapomat. Úrrá lett rajtam egy érzés, amely még sohase fogott el, sehol a világon.

A legteljesebb, legszomorúbb egyedüllét érzése volt ez. Mikor ázsiai utamra készültem és hazamentem szülőfalumba, hogy búcsút vegyek édesanyámtól, az ő nagy kérdése ez volt:

— Nem fogsz-e ott félni, annyira egyedül, fiam?

Ez azóta sem jutott eszembe. Nem gondoltam rá sem akkor, amikor Marseillesben a japáni hajóra ültem, sem amikor Colombóban elváltam útitársaimtól és végre egyedül maradtam ázsiai földön, sem amikor vadidegen kocsivezetővel a ceyloni dzsungleken robogtam keresztül éjnek idején. Később is, mikor Kína belsejében jártam, olyan helyeken, ahova barátaim tanácsa ellenére merészkedtem, ahol kevéssel előbb még banditák garázdálkodtak és megölték a szerencsétlen Dillinger német tanárt és ahol nem tudtam, hogy a sarkamban járó rendőr javamra, vagy veszedelmemre lesz-e, vagy a chüyangi ütötköpött fogadóban, ahol egymás után vertek fel és igazoltattak a különféle őrzékek, akiktől megriadva, szolgám megszökött, vagy a chüfui országút fűzfái alatt, ahol riksakulimon kívül csak a telihold mosolygó kerek ábrázata volt a társaságom — ha ilyen alkalmakkor eszembe jutott is, hogy Istenem, mégis csak egyedül vagyok! — sohasem éreztem a magányosság súlyát. Sőt! Akárhol is fordultam meg Ázsiában, mindig úgy éreztem, mintha otthon volnék.

Darjeelingben azonban, Csoma Sándor sírjánál, teljes erejével hatalmába kerített a szomorúság, az elhagyatottság érzése. Elfogott ez anélkül, hogy szándékosan felidéznem volna. Míg riksámmal odaértem, egyebet sem csináltam, mint jobbra-balra figyeltem. Igyekeztem emlékezetembe vésni mindent, ami körülöttem látható volt. Eszembe se jutott, hogy előkészítem magamat arra a nagy benyomásra, amelyet Kőrösi Csoma Sán-

dor sírja fog rám gyakorolni. De nem is volt erre szükség. Megszállt a sohasem tapasztalt érzés váratlanul, észrevétlenül.

Közben ellepte a völgyet a köd. A mélység éppen a temető mellett tátongott, a sírkert nyugati szélén, abban az irányban, ahonnan egykor a nagy magyar vándor jött a Himálájához, hogy annak tövében örök nyugvóhelyet találjon. A meredély szinte végtelennek tűn fel. Az átellenben égnek ágaskodó hegy-óriásokat elnyelte a fehéres szürkesség. Minden, de minden eltűnt azon az oldalon, amelyikhez egykor az Erdélyországból idejutott rajongó kutatót a honszeretet eltéphetetlen szálai fűzték.

Kár volt a tájért, amelyet eltakart a köd. Ez a feneketlen és határtalan kaosz azonban éppúgy illett a halott Csoma környezetéhez, mint annakidején az élőéhez a Zangra és Phuktal kolostorok tökéletes magánya. Az északi buddhisták hite szerint a bodhiszattva az az eszményi lény, aki öszszántából, szíve szerint mond le a megváltó Nirvánáról mindaddig, amíg csak egy parányi szenvedés van a világon. Ha volt emberi lény, akinek szelleme megközelítette ezt a nagy eszmét, a mi Kőrösi Csoma Sándorunk volt az. De ki is lehetett volna más? Jött-e ide másvalaki olyan országból, mint ő? Hozta-e annyi megnevezhetetlen, másoknak érthetetlen szenvedés emlékét magával? Jött-e valaki olyan országból, amely annyi áldozatot kívánt volna, mint az övé? Mit is mond róla Gérard, a tibeti utazó, aki őt 1827-ben kanumi magányában meglátogatta? ... „Függetlenségének magasztos érzelmeit oly magasra fokozza, ahogy ez szokásos talán hazájában, de én már hibának bátorkodom mondani. Társalgás közben gyakran levert... Elhagyatva és mellőzve érzi magát... Mindamellet nagy búskomorságában is hangsúlyozta előttem, hogyha tibeti nyelvtanát és szótárát majd... átadhatja az angol kormánynak, a világ legboldogabb embere lesz és örömmel hal meg, tudván, hogy beváltotta szavát...”

De hogy is ne lett volna levert? Hogy is ne érezte volna magát minden elismerés ellenére is elhagyatottnak és mellőzöttnak? Jó barátja, William Moorcroft tanácsára hozzáfogott a tibeti nyelvtan és szótár megírásához. De életének végső célja nem ez volt. Kőrösi Csoma Sándor a Székelyföld fia volt, annak a népnek a sarja, amelyet az Attila hunnjaitól való származás tudata éltet. Ezeknek a hunnoknak és az úguroknak őshazáját kutatni indult el Csoma 1819 novemberében, amint ő írta: „a történetek nagy hazájába”, hogy elnyerje ott a halhatatlanságot. Örökre elnyelte a távolság, örökre elválasztotta szülőhazájától. Csoma nem akart megállni sem Indiában, sem Tibetben. 1842 márciusában — akkor is március volt! — azért fogott újra vándorbotot, hogy most már Tibetben áthatolva meg se álljon Kína északnyugati Kanszu tartományáig, sőt Mongol-

ország, a hunnok és ujugurok őshazájáig, amely után annyira felcsigázta vágát gyermekkorában a székely nemzeti hagyomány, majd Deguignes híres könyve, — a korabeli keletkutatók Bibliája — és göttingeni tanulmányévei alatt Klaproth elmélete az ujugurokról, akikben Csoma a magyarok egyik őstörzsét látta és akikről, mint jugurokról a tibeti forrásokban is sokat olvasott.

Darjeelingben megállott az óramutató. A világ legmagasabb hegységére néző temetőben ott nyugszik a boddhiszátvalélek világfájdalma és vele együtt az örök magányra ítélt, örökké kielégíthetetlen magyar vágyódás. Hogyne sujtott volna rám a darjeelingi temetőben az egyedüllétnek végtelenül szomorú érzése!

Mi magyarok kis nemzet vagyunk és a külön magyar sors sokszor bánt nagy fiainkkal is mostohán. De Kőrösi Csoma Sándor Kelet nagy hódítója, az angolok is magukénak vallják. Csoma Sándorban azáltal jutott kifejezésre a lélek páratlan nemessége, hogy ő egész élete művét nem tekintette egyébnek, mint tartozásnak. Tartozott vele, hite szerint, elsősorban szülőhazájának, de tartozott angol barátainak is, akik tudományos munkájában támogatták. Pedig ő legkevésbé se gondolt arra, hogy eszményi magányosságában végzett kutatómunkájával az angol birodalom hatalmi érdekeit is szolgálja. Tökéletesen hiányzott belőle minden gyakorlati érzék. Az angolokkal azonban vállalta a közösséget, mert lángelméje megérezte vele, hogy amikor ezt teszi, kora legeszményibb törekvései hatalmával vallja magát egynek. Az akkortájt gyors emelkedésnek indult angol birodalomról el lehet mondani, hogy előbbre vitte a világot. Az angol szellem virágzása az egyetemes emberi fejlődésnek döntő tényezője lett. Csoma Sándor, amikor a Royal Asiatic Society szolgálatában dolgozott, részese lett annak a nagy munkának, amelyet az angol szellem a Keleten az emberiség érdekében vállalt.

Amíg a sírnál időztem, nem tudtam megszabadulni az egyedüllét érzésétől. A hely azonban, amellet, hogy szomorú; szép is volt. Elképzelhetetlen finomvonalú bambuszligetek, meg a tenger színe feletti 5000 láb magasságot meghazudtoló fák és virágok gyönyörködtették szememet. A ködök előterében a képzelhető legtökéletesebb ékítményeket rajzolta ki a darjeelingi növényzet.

Miután kiszakítottam magamat a temetői környezetből, keleti irányban az Observatory Hill tetejébe vitt fel a riksa. Ott emelkedik, fehér imázaszírók erdejétől körülveve a híres Dordzselingganon. A szentély főépülete a tipikus fehérre meszelt csorten. A közelében felakasztott fehér vásznakra imákat írtak. Minden lebbenésük a szélben egy-egy elmondott imádság. Mintha csupán a tunyaság indította volna arra a buddhista hívőket, hogy az imádságukkal járó fáradságot áthárítsák a

szélre. De valami más is jut kifejezésre ebben: a nagy kozmikus gondolat, a mindenség életnyilvánulása, amiben benne értődik az emberé is. A sárgaruhás pap, mihelyt a zsebembe nyultam, a legnagyobb készséggel imádkozott értem. Kezembe nyomta az illatos füstölő pálcát. Ezt meggyújtottam és a vasedényben izzó parázs hamujába állítottam. Míg a baksis iránt fogékony, de egyébként bizonyára jámbor férfiú lelkem üdvösségét gondozta, az én szemem az izzó parazsat és illatos füstölőket rejtő üst alakján akadt meg. Üreges, úgynevezett csöves talpon állott a tojásdad vasedény és élénken emlékeztetett azokra a bizonyos „szkitha üstökre“, amelyeket az ókori euráziai lovasnépek magukkal vittek mindenüvé, Mandzsuriától és Mongolországtól egészen hazánk területéig.

Sétatér is volt a közelben, elhagyatott térség. Csak néhány nepali gyermek hancurozott rajta. Lefényképeztem a kis társaságot egy padon. Pompás, eleven képet adtak. Két kis csemete külön állt nekem. Szívesen vette mindenik az aprópénzt, amit kapott és illemtudóan mosolygott. Egyik se üldözött tovább baksisért, ahogy más helyeken Indiában gyakran tapasztaltam. Minthogy az ebédidő közeledett és a riksa-kulik türelmetlenkedtek, a város forgalmasabb részére vittem magamat és jobb társaság után kezdtem körülnézni,

Két szökeszakállú hittérítő szerzetessel akadtam össze. Elmondtam nekik, ki vagyok, honnan jöttem, és hogy tudomásom van arról, hogy él itt egy magyar venléglős. A barátok jól ismerték honfitársamat, akit Iván Józsefnek hívnak és nyomban hozzávezettek. Alig száz méternyire volt a vendéglő. Iván tüstént átvette tőlem a kulik fölötti parancsnokságot. Saját hazai nyelvükön lehordta őket, amiért túlságosan magas bért követeltek, nem engedte, hogy az egészet kifizessem és nyomban megszabadított tőlük. Miután nála megebédeltem, eljött velem gyalogszerrel, várost nézni.

A bazárban mozgalmas élet volt. Szikim bennszülöttekkel, nepalikkal, tibetiekkel, bengaliakkal találkoztunk. Különösen feltűntek a nepali nők. Ruházatuk díszére válnék bármely múzeumnak. Pompás gyöngy- és ezüstdíszek zörögnek nyakukban, csuklóikon és bokáikon. Sok olyan ékítményt láttam ezeken a népies ötvösműveken, amelyeknek családfája végtelennek mondható. Rendesen az ókori lótuszvirág, a leveles inda és a rozetta díszíti a mindig ízléses tárgyakat. Nem egy népvándorláskorabeli formát ismertem fel rajtuk. A hegylakók ruhaszövevei, különösen a női ruháké, szintén rokonságot tartanak az az euráziai népművészettel, amely hazánk területétől kezdve a belsőázsiai hegyvidékig, alapvonásaiban egységesnek látszik.

Újabb és újabb látnivalók akadtak és nem engedték szétzóródni gondolataimat. Egy öregasszony járt-kelt a bazár for-

gatagában és közben gépiesen forgatta a kezében tartott kis imádkozó-malmot. Széles, ráncos arcán nekünk, tépelődő nyugatiaknak elképzelhetetlen tökéletes lelki nyugalom honolt és a megváltó bodhiszattva iránt való kötelességtudó bizalom. Nem messze, egy árok szélén, egy faház oldalának támaszkodva, tarkaruhás asszonyok és lányok sütkéreztek a tavaszi napsugárban. Betértünk egy kis régiségkereskedésbe. Tulajdonosától, egy ráncosarcú, gyérszakállú öreg embertől, hogy valami emléktárgyam legyen, megvettem egy bronzláncot, amely arra szolgál, hogy a hegyvidéki anyák nyakukba erősítsék vele pólyás csecsemőiket. Ez a tárgy is szép bizonyítéka a díszítőelemek sok évszázados életbenmaradásának. A nyaklánc hosszúkás tagjain ugyanolyan indadisz fut végig, aminőt ezerszámmra látni nálunk is a népvándorláskori sírokból kiásott bronztárgyakon.

Nemsokára elbúcsúztam készséges vezetőmtől, hogy a társaskocsin leereszkedjem a hegyi úton Calcutta felé. Indulás előtt még volt alkalmam lefényképezni egy leendő útitársamat, egy teljes díszbe öltözött nepali leányt. Kurseong állomáson pedig, hol hosszabb időt töltöttünk, egy másik lépett a kocsizhoz. Ő kezdte a beszélgetést „how do you do“ köszöntéssel. Kiderült róla, hogy világlátott hölgy. Előzőleg Calcuttában élt. Most pedig, hogy úgy mondjam, „falu szépe“ itt a hegyekben. A neve Nāni Komini. (A nepali lányok mind Nāninak nevezik magukat.) Szívesen vette, amikor vázlatkönyvemben megörökíttettem arcvonásait és örült az érte járó baksisnak. Búcsúzáskor már nem is „good bye“, hanem csak könnyed „bye bye“ volt a köszöntése. A már lefényképezett kis útitársnőmet egy távolabbi állomáson rajzoltam le néhány vázlatos vonással.

Egyre sűrűbb lett a köd a völgyek és erdők fölött. Nehéz szívvel távolodtam attól a helytől, amely minél több szomorúsággal tölti el, annál jobban vonzza a magyar lelket.

Sűrű erdőn haladtunk át éppen, amikor néhány ember intégetésére meg kellett állnunk az esti szürkületben. Baloldalt mély szakadék tátongott. A kocsivezető és a bennszülöttek megdöbbenve bámultak a mélybe. Az út szélén álló emberek élénk taglejtésekkel magyaráztak valamit, miközben a sötét völgybe mutogattak. Az előttünk haladó gépkocsi zuhant le a szakadékba. Kirándulókat szállító magánautó volt.

A nagy mélység emléke különös kapcsolatban tovább kísértett. Darjeelingi látogatásom előtt néhány nappal a calcuttai egyetem két műtörténész tanára, Shahid Suhrawardy és Mrs. Stella Kramrisch, előadásaim hatása alatt, mindakettő magától, szinte egyszerre, arra ösztönzött, vállalkozzon egy eddig megoldatlan feladatra. Kutassam át a Szikkimmel keleten határos, mindaddig csak felületesen ismert Bhutant. A feladat rám van

szabva. Ez a kis Himalaya-ország a belső- és keletázsiai élet- és művészeti formák találkozó és keveredési helye. Mrs. Kramrisch ajándékozott is a Hopp Ferenc Múzeumnak egy színes gyapjú-takarót, tele nyugat- és keletázsiai díszítő formákkal, köztük nemcsak a kínai művészetben a legnagyobb pazarsággal alkalmazott, hosszú életet jelentő írásjellel, hanem az életfának is egy sajátos vonalas ékítménnyé alakított változatával. Ez az életfából levezetett vonalkép valósággal izgalomba hozott. Hiszen egyik közelrokon formája nem kisebb fontosságú emléket díszít, mint azt a varrottas szövetet, amit Kozloff ezredes mongolországi kutató expedíciója a Noin Ula hegységben, egy hunnorszáki fejedelmi sirban talált. Sőt mi több: ez az életfa az ősi kozmikus kereszt kíséretében jelenik meg ott, éppen úgy, mint a Hopp Ferenc Múzeumnak ajándékozott bhutani terítőn. Kínából, a Krisztus születése körüli időkből, a Han uralkodóház korából hasonló jellegű bronztárgyakat is ismerünk. Nehány ezek közül a keletkutató Zichy Jenő gróf jóvoltából Magyarországra és végül a Hopp Ferenc Múzeumba került.

Dédelgetett gondolatom lett a bhutani út terve. Abból a néhány acélmetszetből, amit egy évszázaddal ezelőtt ottjárt utazók mint természeti szépséget közöltek, elragadónak ígérkezett e tilalmas hely. És az elképzelt vállalkozást valóban Körösi Csoma Sándor emlékéhez méltónak éreztem. Mikor teljesen rámsötétedett az éj a Calcuttába vezető úton, a mágneses erővel vonzó hegyszakadékok és az ölükben rejtőző ősi népművészeti kincsek hangulatában éltem.

Ennél a hangulathoz tartok ma is. A Himalaya-országok tiltott területek. A beutazási engedély elnyeréséről szó sem lehetett.

Remélhetem-e, hogy egyszer mégis csak valóra válik a teljesülhetetlennek látszó vágy? — Avagy meg kell maradnom mindörökkre a tényekkel be nem bizonyított, de mégis sziklaszilárd meggyőződés mellett, hogy a Jézus Krisztus születését közvetlenül megelőző évszázadokban, amikor a tibetiekkel rokon és keleten szomszédos indoszkithák egyben a hunnok szomszédai is voltak, művészeti formák is szívárogtak át az egyik népterületről a másikra.

E meggyőződésemnek megvan a kétségbevonhatatlan alapja. Ebben a pontban nincs ma már helye tépelődésnek és okoskodásnak. Még abban is biztos lehetek, hogy nem a honukat vesztett és hűfoglaló népek voltak a művészet áttelepítői, hanem a külön életműködésben levő kereskedelem, a vallást és a művelődést terjesztő apótolok, a hagyományos úton haladó karavánok. Békeidőben élnek volt az anyagi és szellemi javak cseréje mint a háboruban.

És hogyha Himalaya-tervemről csakugyan le kell mondanom, ebből különben sem válhat olyan nagy tragédia, mint abból a magányos, örökreszóló lemondásból, amely 1842 április 11-én következett be.

(Folyt. köv.)

Felvinczi Takáts Zoltán.

Szűz Szent Margit asszonynak,
Béla királynak leányának,
élete.

(Folytatás.)

Ésmég ez némés szent szűz megsöpri vala az kart és az (kerülőt avagy) ámbitust és az dormitóriomot. Azonképpen az kértéket és megtisztéchtya vala, megsöpri vala. Mikoron kedég ezféle allázatos dolgot nem léel vala ez szent szűz, tahát elmégyen vala és gyapjat mos vala, némikoron kedég gyapjat fon vala. (26) Mikoron kedég ez szent szűz az dormitóriomot megsöpri, az szóroroknak még ágyoknak allyát megsöpri, tisztéchtya vala.

De óh szerető atyámfia! nem csak ezeket teszi vala ez szent szűz, de még ezeknél félébbe az szükségnek helyét (kit Dunának hívunk), nagy gyakorta megtisztéchtya vala, annéra hogy mikoron ez alázatos szűz kijű vala az szükség-székből, az ő ruhái megfértéztetvén az nagy rútságokkal, ganéval, az szórorok közül némelyek látván ötöt ilyen szörnyen megfértéztetvén, elfutnak vala öelöle. De ez szentségés szűz mindezeket nagy szeretettel és alázatossággal teszi vala (mindezeket), úgyhogy mindének csudálkoznak vala őrajta, sém⁹² láttatik vala ő lenni királynak leányja, de láttatik vala lenni valamely útálatos személnék.

Imé szerető atyámfia, magyéri királynak leányának gyenérőségés élete! Kérlek, gondoljad még: ha tē ötöt ott láttad volna, hattad volna-e valyon önéki ezt mielni? Csak tēmagad lássad!

(Folyt. köv.)

Mészöly Gedeon.

⁹² És nem > s nem > sém.